

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2005

Suomi vieraana kielenä foneettiselta kannalta

Veijo V. Vihanta

Julkaisija: Turku: Suomen soveltavan kielitieteen
yhdistys 1990
Julkaisu: Foreign language comprehension and
production. AFinLA Yearbook 1990.
Vieraan kielen ymmärtäminen ja tuottaminen.
AFinLA:n vuosikirja 1990.
Jorma Tommola (ed.)
ISSN 0781-0318
s. 199-225

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden
luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa
muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa.
Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti.
Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten
tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

SUOMI VIERAANA KIELENÄ FONEETTISELTA KANNALTA

Veijo V. Vihanta
Tampereen yliopisto

Finnish as a foreign language from the phonetic point of view

During the past ten years Finnish has established itself as a foreign language in the sense that the problems of teaching and learning Finnish have become current in publications in the field. However, phonetics and pronunciation have maintained their peripheral position in both the practice and the theory of Finnish teaching. There seem to be several reasons for this, and at least some of them are based on misunderstandings and on the fact that the interrelationship between the comprehension and the comprehensibility of the spoken foreign language and the entirety they form have not been sufficiently understood. The teaching of the pronunciation of a language should always start with the teaching of comprehension, which is an essential part of the phonetics of any language. One of the misunderstandings concerning the pronunciation of Finnish, supported by the quasi-phonemic orthography of Finnish, is that it is in some essential way easier than the pronunciation of other languages. This paper tries to demonstrate that this is not true. Difficulties in the comprehension and production of a foreign language are to a great extent contrastive, that is they depend on the relationship between L1 and L2. Thus it is not possible to present a general hierarchy of learning difficulty for the phonetic skills of Finnish. This paper offers a survey, however, of the major problems involved in the perception and production of the phonetic properties of Finnish and their relevance to communication. The crucial role of prosody is emphasized.

1. Taustaa

Suomen kieli on viime vuosina vakiinnuttanut asemaansa vieraana kielenä paitsi eri puolilla maailmaa toimivien opetuspisteiden ja Suomessa ulkomaalaisille järjestettävien kurssien muodossa myös sikäli, että tästä aiheesta on alettu kirjoittaa enenevässä määrin. Yhä edelleen näyttää kuitenkin siltä, että toisin kuin muiden vieraana kielenä opetettavien kielten kohdalla, suomen kielen fonetiikka ja ääntäminen ovat säilyttäneet perifeerisen asemansa yhtä hyvin opetuksessa kuin sitä koskevassa kirjoittelussakin. Tähän on olemassa useita syitä, joista ainakin osa perustuu väärinkäsityksiin sekä siihen, että puhutun kielen ymmärtämisen ja ymmärrettävyyden välisiä suhteita ja niiden muodostamaa kokonaisuutta ei ole

riittävässä määrin tajuttu.

Yksi väärinkäsityksiä aiheuttava syy on, että fonetiikka usein ymmärretään suppeasti tarkoittamaan vain puheen, tai ääritapauksessa äänteiden tuottamista. Vieraan kielen ääntämisen ja sen oppimisen yhteydessä se on kuitenkin käsitettävä paljon laajemmin, siten että siihen kuuluu sekä vieraan kielen ymmärtäminen että kielenoppijan tuottaman vieraskorostuksisen puheen ymmärrettävyys. Meidän on siis tarkasteltava ulkomaalaista suomenoppijaa sekä kuulijana että puhujana ja myös kuunneltavana. Hänen on pystyttävä ymmärtämään kuulemaansa suomea ja tuottamaan itse vähintäänkin ymmärrettävää suomea, tässä järjestyksessä. Ääntämisopetuksen tärkein tehtävä ei nimittäin ole ääntämisen opetus, vaan oikean kuulemisen opetus. Vasta pystyessään kuulemaan vieraasta kielestä oikeita asioita ja oikealla tavalla kielenoppijalla voi olla edellytykset oppia itse tuottamaan oikein - muutoinkin kuin satunnaisesti. Ääntämisvaikeudet ovat hyvin usein havaitsemisvaikeuksia, vaikka pelkkä havaitsemisen oppiminen ei luonnollisestikaan johda automaattisesti oikeaan tuottamiseen.

Puhutun vieraan kielen ymmärtäminen on tietysti tärkeätä itsessäänkin eikä vain puhumaanoppimisen esiasteena. Se on myös sikäli huomattavasti hankalampaa, ettei syntyperäisten puhujien käyttämälle kielelle voida asettaa mitään normivaatimuksia. Puhutun kielen todellisuus on sängen monimuotoinen ja se poikkeaa usein huomattavasti ääntämisoppikirjojen ja foneettisten manuaalien malliääntämisestä.

Tarkastelen jatkossa siis tätä ulkomaalaista suomenoppijaamme sekä kuulijana että puhujana, lähinnä siltä kannalta, mitkä ovat hänen vaikeutensa ymmärtää puhuttua suomea, tuottaa ymmärrettävää suomea, sekä mitkä siinä ymmärrettävässä suomessa ovat niitä vieraskielisyyden tunnisteita, vierasta aksenttia.

Opittavan kielen ymmärtämis- ja tuottamisvaikeudet riippuvat luonnollisesti paitsi opittavasta kielestä itsestään myös oppijan äidinkielestä ja mahdollisesti muista hänen eriasteisesti osaamistaan kielistä. Ne ovat siis suurelta osin kontrastiivisia eli kahden kielen välisiä luonteeltaan. Näin ollen ei ole mahdollista esittää mitään yleispätevää suomen kielen foneettisten taitojen oppimisvaikeuksien hierarkiaa. Yritän kuitenkin luoda

yleisluonteisen kokonaiskuvan suomen kielen foneettisten ominaisuuksien havaitsemisesta ja tuottamisesta sekä niiden merkityksestä kommunikaatiossa.

Suomessa ei ole, ymmärrettävistä syistä johtuen, juurikaan tutkittu ulkomaalaisten suomenpuhujien vierasta aksenttia, kuten esim. naapurimaassa Ruotsissa, jossa Lundin yliopiston fonetiikan laitos on kerännyt ja analysoinut varsin laajan aineiston siirtolaisten murtamaa ruotsia (ks. Gårding & Bannert 1979 sekä Bannert 1979 ja 1980). "Brytningsarkivet", kuten he sitä kutsuvat on kerätty yhteensä 25 eri äidinkieltä edustavien puhujien puhumasta ruotsista. He ovat siis etsineet vastausta kysymykseen, mikä suomalaisen tai saksalaisen tai portugalilaisen tai kreikkalaisen puhumassa ruotsissa poikkeaa ruotsalaisen puhumasta? Mikä on tyypillistä nimenomaan tietynkielisen, esim. suomalaisen puhumalle ruotsille?

Koska suomen kielestä ei tämäntyyppistä tutkimusta ole juuri tehty, en voi sitä kautta yrittää antaa tyhjentävää vastausta kysymykseen siitä, mikä suomen kielen ääntämisessä on vaikeata ulkomaalaisille. Yritänkin sen sijaan avata erilaisia näkökulmia aiheeseen, osoittaa erityyppisiä potentiaalisia vaikeuksia, joita suomi puhuttuna ja puhuttavana oppijalleen tarjoaa, sekä miten ne riippuvat oppijan äidinkielestä. Tutkimustulokseni perustuvat ranskankielisten suomenoppijoiden vaikeuksiin. Näitä täydentävät erilaiset epäsystemaattiset havainnot monien muiden kielten puhujien puhumasta suomesta.

Ääntämisen oppimisen ja opettamisen yhteydessä nousee myös esiin kysymys: Pitääkö ihmisille opettaa ääntämistä? Eikö jokainen saa puhua omalla persoonallisella tavallaan? Se on kysymys, jota on syytäkin pohtia. Kun meillä opetetaan vieraita kieliä yliopistossa, pidetään luonnollisena, että opetukseen sisältyy kurssi tai kursseja kielen fonetiikasta sekä useampana vuotena opintojen alusta lähtien ääntämisharjoituksia.

Kun suomea opetetaan vieraana kielenä, noin 60 ulkomaisessa yliopistossa sekä korkeakouluissa ja kesäyliopistoissa Suomessa, opetusohjelmassa tuskin koskaan on kurssia suomen kielen fonetiikasta, harvemmin myöskään ääntämisharjoituksia. Tähän lienee kolme pääasiallista syytä, niistä kaksi enemmän tai vähemmän vailla todellisuuspohjaa.

- 1) Ensimmäinen, konkreettinen syy ääntämisopetuksen asemaan

suomen opetuksessa on resurssipula: opettajia on vähän, ja opetus kattaa usein kaiken mahdollisen Suomeen ja suomen kieleen liittyvän. Tämä syy on varmasti todellinen.

2) Toinen, vähemmän todellisuuteen perustuva syy on opetuksen tavoite. Kun meillä opiskellaan vieraita kieliä, on pitkälle kyse opettajan koulutuksesta, ja vieraan kielen opettajalta tulee vaatia suhteellisen hyvää ääntämystä, koska hän vuorollaan toimii oppilaille mallina. Suomen-opetuksessa ei kouluteta suomenopettajia, ja tällöin ei ääntämistä katsota yhtä tarpeelliseksi. Se ei kuitenkaan ole riittävä peruste kielen foneettisen puolen laiminlyömiseen. Onhan oppilas tällöinkin opetettava ymmärtämään puhuttua suomea ja itse puhumaan niin hyvin, että ymmärrettävyysskynnys ylittyy selvästi.

Muutoin, jos puhuja itse kokee ääntämisensä riittäväksi eikä kommunikaatiovaikeuksia ole, ei vieras aksentti ole mikään erityinen rasite. Toisaalta taas aksenttiin saattaa liittyä joko positiivisia tai negatiivisia arvolatauksia riippuen siitä, mitä se paljastaa esim. puhujan taustasta. Tällöin tietysti puhujalla voi olla täysi syy joko säilyttää aksenttinsa tai pyrkiä siitä eroon.

3) Väitän löytyvän vielä kolmannenkin syyn, joka ei kuitenkaan ole lainkaan todellinen. Se on nimittäin se, että meillä on useimmiten käsitys, että suomen kielen ääntäminen on helppoa, helpompaa kuin useiden muiden kielten. Tällaiseen johtopäätökseen tulee, kun vaikkapa lukee ulkomaalaisille tarkoitettuja suomen kielen oppikirjoja. Fonetikan ja ääntämisen osuus on yleensä 1-5 sivua, ja siinä käsitellään ehkä suomen kielen "säännönmukaista ääntämistä" sekä "oikeinkirjoituksen ja ääntämisen välistä ihanteellista suhdetta". Tässä on kuitenkin kysymys oikeinkirjoituksen ja abstraktin foneemirakenteen välisestä suhteesta. Kielenoppijalle se merkitsee sitä, että oikeinkirjoitussäännöt eivät tuota ylimääräisiä vaikeuksia. Sen sijaan se ei sano mitään ääntämisestä. Siitähän voi helposti vakuuttua pyytämällä suomea osaamattomia ulkomaalaisia lukemaan jotakin suomenkielistä tekstiä. Se ei kuulosta suomelta. Suomen oikeinkirjoitus on ääntämismukaista vain sille, joka jo hallitsee suomen ääntämisen.

En käsittele tätä suomen oikeinkirjoituksen ja ääntämisen välistä suhdetta sen enempää. Viittaan siltä osin Lehtoseen, joka on käsitellyt

suomen oikeinkirjoituksen periaatteita (1978a ja 1978b) ja niiden seuraamuksia suomalaiselle vieraankielenoppijalle (1983). Myytti suomen oikeinkirjoituksen ääntämisenmukaisuudesta on kuitenkin varmasti suurelta osalta syynä siihen, ettei suomen ääntämistä ole katsottu oppikirjan tai opettamisen arvoiseksi. On kuviteltu, että oikeinkirjoitus kertoo kielenoppijalle kaiken tarpeellisen - ja loppu on sitten jotakin pientä "hienosäätöä". Muiden kielten fonetiikan ja ääntämisen oppikirjat kyllä käsittelevät juuri tätä "hienosäätöä", ja ehkä sen lisäksi lyhyesti kirjoituksen ja foneemirakenteen välistä suhdetta.

Oikeinkirjoituksen lisäksi tätä helppoususkoa varmasti vahvistavat sellaiset suomen kielen ominaisuudet kuin painon kiinteä paikka sanan ensitavulla, suhteellisen yksinkertainen konsonantismi - sointioppositio puuttuu, on vain yksi /s/ ja sen lisäksi frikatiiveista vain /h/, ja konsonanttien kombinaatiomahdollisuudetkin ovat vähäisemmät kuin monissa muissa kielissä. Kun "intonaatiotakaan ei ole, tai se on monotooninen", niin jäljelle ei sitten jääkään muuta kuin se pitkä/lyhyt -oppositio.

Tälle "suomen kielen ääntämisessä ei juuri mikään ole vaikeaa" - näkemykselle vastakkainen näkemys on se, jonka mukaan suomen kielen ääntämisvaikeudet ovat periaatteessa samoja kuin muidenkin kielten. Kaikki suomen kielen äänteelliset ominaisuudet, samoin kuin osa puuttuvistakin, ovat potentiaalisia vaikeuksia jonkin tietyn äidinkielen lähtökohdista. Uskon enemmän tähän jälkimmäiseen.

Kun vielä otetaan huomioon suomen kielen outous ja erilaisuus yleensä useimmille suomea opiskeleville - outo sanasto, erilainen morfologia ja syntaksi - jotka asettavat puheen ymmärtäjän vaativamman tehtävän eteen kuin läheisempää sukua olevien kielten kohdalla, niin tällöin voisi olettaa vähäisempienkin foneettisten vaikeuksien tuottavan suurempia ongelmia, kun pitäisi saada selvää suomenkielisestä puheesta.

Monille se puhutun suomen ymmärtämisen vaikeus on hyvin todellinen. Eräs ranskalainen ystäväni tuli kerran peukalokyydillä Helsingistä Tampereelle ja kertoi olevansa erittäin väsynyt, koska oli puhunut suomea koko matkan ajan lähes tauotta. Hän oli puhunut, ettei se suomalainen voisi puhua, koska ranskalainen pelkäsi, ettei ymmärtäisi. Kuitenkin hänellä oli jo takanaan usean vuoden suomenopinnot ja

toistakymmentä eripituista oleskelua Suomessa. Kommunikaatiostrategiana varsin mielenkiintoinen ja paljastava: oma tuottaminen on usein paljon pienempi ongelma kuin ymmärtäminen. Puhuja ainakin hallitsee kommunikaatiotilannetta, ja siihen riittää varsin pienikin ilmaisuvarasto.

Osasyyllinen on varmasti myös tavallisen puhe-suomen etäännyminen siitä kirjakielestä, jota usein opiskellaan. Fred Karlsson toteaa täydellä syyllä teoksessa *Suomi vieraana kielenä*, että vapaan puhekielen etäännyminen kirjakielestä olisi avoimesti tunnustettava heti kurssin alussa ja otettava se opetuksessa huomioon (s. 93). Tämä rekisterien välinen ero ei kuitenkaan riitä selittämään ymmärtämisvaikeuksista kuin pienen osan. Tarpeettomalta turhautumiselta sen tunteminen toki pelastaa, mutta vaikeuksia riittää vielä sittenkin, kun ollaan tietoisia puhekielen erilaisesta morfologiasta ja reduktioilmiöistä. Puhutun kielen ymmärtämisvaikeudet ovat olennainen osa jokaista rekisteriä.

2. Prosodiset ominaisuudet

Mainitsemaani Lundin projektissa tutkijat päätyivät asettamaan **oikean prosodian** tärkeimmäksi ääntämisopetuksen tavoitteista, nimenomaan **rytmin, sana- ja lausepainotuksen**, sekä **kestot** (Bannert 1980: 92-99). Tähän on useita syitä. Prosodiset ominaisuudet vaikuttavat ehkä eniten aitouden, ja vastaavasti vierasperäisyyden vaikutelman syntymiseen. Ne ovat myös läsnä aina meidän puhuessamme, kun taas yksittäisen äänteen väärä ääntäminen toistuu vain silloin tällöin, sen äänteen esiintyessä puheessa.

Prosodiset ominaisuudet ovat myös vaikeimpia asioita oppia vieraissa kielissä yleensä. Puherytmi, sisältäen painotuksen ja ajoituksen, sekä puhemelodia ovat ensimmäisiä asioita, jotka lapsi kielestä omaksuu, ensimmäisen ikävuotensa lopulla, jo silloin kun äänteistöä ei vielä edes ole tai se on hyvin puutteellinen ja horjuva (ks. esim. Crystal 1987: 237). Prosodiset keinot koetaan myös läheisesti omaan persoonallisuuteen liittyviksi ominaisuuksiksi, joiden muuttaminen merkitsee tavallaan persoonallisuuden muuttamista (Gårding 1974: 13). Ei näin ollen ole hämmästyttävää, että nämä ominaisuudet ovat meidän puheessamme

urautuneimmat ja näin myös vaikeimmin murrettavissa ja muutettavissa. Suomalainen vieraiden kielten opiskelija varmasti tuntee omakohtaisesti tämän tilanteen, ja usein meillä onkin käsitys, että muissa kielissä painotus, rytmi ja intonaatio ovat tärkeitä asioita, joita on opetettava ja opeteltava.

Entä sitten suomessa? Prosodian ensisijaisena tehtävänä on jäsentää puhetta, auttaa kuulijaa pilkkomaan sitä tunnistettavissa oleviksi kokonaisuuksiksi. Tähän törmää jokainen uutta vierasta kieltä opitellessaan. Yksi niistä suurista aloittelijan vaikeuksista vieraskielisen puheen ymmärtämisessä on oppia löytämään merkityssisällöiset kokonaisuudet: sanat, rytmijaksot, lauseet, ts. ne yksiköt, jotka meidän pitää pystyä ymmärtämään. Tähän hahmottamiseen me tarvitsemme prosodisia vihjeitä.

Eri kielten puhujat ovat äidinkielessään oppineet hahmottamaan erilaisia kokonaisuuksia, koska informaatio on eri kielissä pakattu eri tavalla. Tässä suhteessa synteettinen suomen kieli poikkeaa merkittävästi analyttisistä indoeurooppalaisista kielistä. Puheen ymmärtämisen ja tuottamisen prosessointi luonnollisesti heijastelee näitä kielten rakenteellisia eroja, ja tällä taas on vaikutuksensa vieraan kielen prosessointiin. Tämän onkin alettu katsoa olevan osittain vastuussa suomalaisen vaikeuksista ymmärtää vieraita kieliä (ks. esim. Lehtonen 1980 ja 1983). Vastaavat vaikeudet ovat tietysti olemassa myös toisin päin.

Fred Karlsson (1977 ja 1982: 95-96) on kiinnittänyt huomiota siihen, että suomessa sana kaikkine päätteineen on puheen ymmärtämisen prosessoinnissa keskeinen yksikkö. Niinpä sanan identiteetti on suomessa erityisen tärkeä. Indoeurooppalaisissa kielissä tällainen keskeinen yksikkö on useamman sanan muodostama laajempi prosodinen kokonaisuus. Merkityksen kannalta tärkeät yksiköt pitää pystyä tunnistamaan, jotta niiden sisältämä informaatio voidaan purkaa. Ulkomaalaisen suomenoppijan on siis opittava kuulijana hahmottamaan sanakokonaisuudet ja puhujana tuottamaan ne tunnistettavina.

Sanan rajojen positiivisina foneettisina osoittimina toimivat suomessa kiinteä **paino** ensimmäisellä tavulla sekä mahdollinen glottalisaatio vokaali-alkuisen sanan alussa (ks. myös Lehtonen & Koponen 1977: 78-79). Kiinteän painon kielissä katsotaankin painon tärkeimmäksi tehtäväksi yleensä sananrajojen osoittaminen. Jotta ulkomaalainen opiskelija voisi

käyttää hyväkseen suomen painon tarjoamaa informaatiota siitä, missä sananraja sijaitsee, pitäisi hänen kuulla se paino. Entä jos painon havaintoparametrit eivät olekaan samat? Entäpä jos äidinkielessä painollisen vokaalin pitkä kesto onkin tärkein keino tehdä paino? Näin on esim. ranskassa, italiassa, venäjässä ja ruotsinruotsissa. Silloin tämänkielinen kuulija kuulee painoja aina sinne missä hänen mielestään on pitkä vokaali. Tämähän tuottaa suomen kielen kohdalla tulokseksi katastrofin. Onneksi useimmat kielet kaiketi signaloivat painon myös sävelkorkeuden nousulla, kuten suomikin. Silloin kuulija voi lähteä siitä, että vain sellainen pitkä, jossa on sävelkulun nousu, on painollinen. Sitten olisi vielä opittava, että myös sellainen lyhyt on painollinen.

Suomen painon tuottamisen voisi olettaa aiheuttavan hyvin vähän vaikeuksia, koska se on lähes aina sanan ensimmäisellä tavulla. Sellaisia muistamisvaikeuksia se ei aiheutakaan kuin monen kielen vapaapaikkainen paino aiheuttaa suomalaiselle opiskelijalle. Erilaiset äidinkielet voivat kuitenkin heijastua sekä painon sijoittamisessa että toteuttamiskeinoissa. Paino voidaan pyrkiä sinnikkäästi tuottamaan äidinkielenmukaiseen paikkaan ja esimerkiksi vokaalia voimakkaasti pidentämällä. Tällöin voi olla esim. vaikeata tuottaa pitkiä painottomia vokaaleita ja lyhyitä painollisia vokaaleita.

Ranskalainen saattaa esimerkiksi sanoa:

[ʰsi:nula ʰo:n ʰmu:k-a ʰva:zunto]

Siinä on jotakin opittua, mutta hyvin paljon äidinkieltäkin. On opittu, että sanoja pitää painottaa, ja kun paino signaloidaan ylikorostuneesti, saadaan aikaan hikkaava rytmi. Kestosuhteet ovat vääristyneet, koska painot on tuotettu vokaaleita pidentämällä. Sananrajalla ei ole glottalisaatiota vaan ranskalais-tyyppinen sidonta. Yhteensulautumiseen vaikuttaa myös se, että ranskassa tavujako on sananrajoista riippumaton, koska sana ei ole samalla tavoin itsenäinen yksikkö kuin suomessa:

mukava ʔasunto > [ʰmu:-k'a-ʰva:-zun-to]

Äidinkielen painotusmallin soveltaminen saattaa myös esim. englantilaisella ja ruotsalaisella puhujalla merkitä liiallista painottomien tavujen redusoitumista, ajallista lyhenemistä ja laadullista epämääräistymistä, koska näissä kielissä painolliset tavut tulevat voimakkaammin esiin, muun aineksen jäädessä paljon vähäisemmälle huomiolle. Painottomien tavujen lyhentymisen ja niiden äänteiden epämääräistyminen voivat vaikeuttaa ymmärrettävyyttä merkittävästi.

Suomen kieli itsessäänkin saattaa aiheuttaa ongelmia painotukselle juuri mainitun erilaisen informaation pakkaamistapansa vuoksi. Suomen kieliopillinen rakenne saattaa nimittäin toimia tehokkaana esteenä luontevien puhejaksojen muodostamiselle. Puheesta voi tulla raskaasti kuunneltavaa palapeliä, jossa seuraavat toisiaan sanakannat ja niihin epäröintitaukojen välityksellä liitetyt taivutuspäätteet, jotka saavat osakseen suhteettoman suuren painotuksen.

Esim.: *Helsingi... 'ssä, tai mui... 'ssa paikoi... 'ssa...*

Minun auto... 'ssa... 'ni... 'kin...

Tällainen kokonaisuuksien rakentaminen tuhoaa luonnollisen puhe-rytmin, painotuksen ja melodian ilmauksista. Kuulijan saattaa olla vaikea tietää, mikä kuuluu yhteen, missä on erilaisten kokonaisuuksien rajoja, milloin ilmaus on tarkoitettu päättyväksi tai jatkuvaksi jne.

Jyväskylän yliopiston englannin ja suomen kontrastiivisessa tutkimusprojektissa suomalaisen englanninopiskelijan tyypillisimmiksi ääntämisvirheiksi osoittautuivat Lehtosen mukaan (1980: 22) seuraavat:

- virheellinen rytmi ja lausepainotus,
- riittämätön reduktio lauseen painottomilla osilla,
- ja ennen kaikkea selvä sananrajan signalointi käyttäen: virheellistä tauotusta, virheellistä painotusta ensimmäisellä tavulla sekä epätavallisia, jollei suorastaan virheellisiä foneettisia rajasignaaleita, esim. glottalisaatiota jokaisen vokaalialkuisen sanan alussa.

Kun me vaihdamme asetelman toisin päin ja teemme suomesta tavoitekielen ja englantilaisesta suomen kielen oppijan, niin edellä mainituista paheista tulee hyveitä; englantilaisen pitäisi oppia tuottamaan niitä ominaisuuksia, joista suomalaisen englanninoppijan pitäisi päästä irti. Tehtävä tuskin on olennaisesti helpompi niinkään päin.

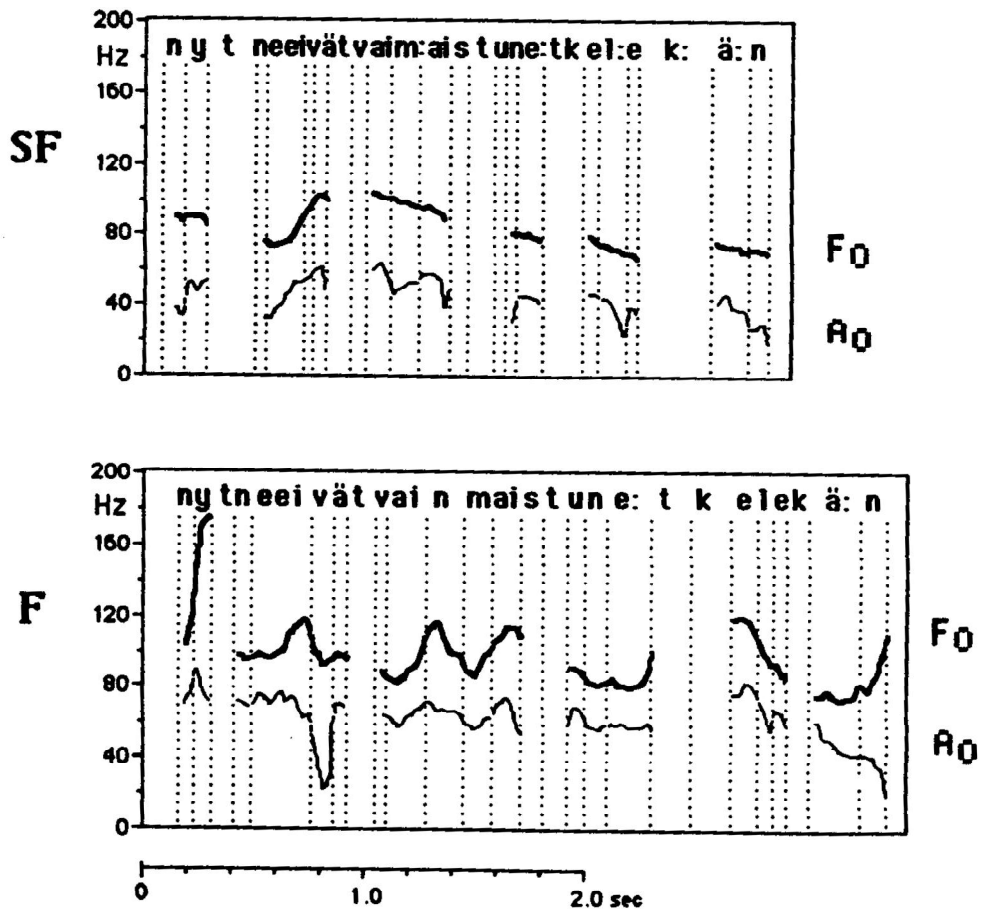
Suomen intonaatiossa ei yleensä katsota olevan juuri mitään opetettavaa. Ja melko yksinkertaista kaavaa suomen neutraali sävelkulku seuraakin: korkein huippu on lauseen alussa ja sieltä tullaan portaittaisesti alas niin, että sävelkorkeus kuitenkin nousee hiukan painollisilla tavuilla. Viimein päädytään niin alas, että ilmauksen loppu on narinaa tai kuiskausta. Pitäisikö muuten nekin opettaa? Ovathan ne tyypillisesti osa suomenkielistä puhetta ja pääsivät komeasti julkisuuteen Lundin yliopiston fonetiikan professorin Eva Gårdingin virkaanastujaispuheessa marraskuussa 1980 (ks. Bannert 1980: 136). Sitä paitsi tämä äänihuulivärähtelyn muuttuminen aperiodiseksi tai päättyminen ennenaikaisesti on suomessa ilmauksen loppumisen osoitin ja siis kielellisesti merkityksellinen.

Sävelkorkeuden vaihteluväli on yleensä suomessa vähäisempi kuin monissa muissa kielissä. Tämähän on tunnettu ongelma suomalaisille vieraiden kielten opiskelijoille; pitäisi oppia käyttämään suurempaa melodiavaihtelua. Toisin päin käännettynä se merkitsee sitä, että monen muun kielen suuresti vaihteleva intonaatio suomeen siirrettynä kuulostaa epäaidolta, liioittelevalta tai teatraaliselta.

Hyvin usein ulkomaalaisuomesta kuuluvat myös läpi äidinkielen erilaiset intonaatiomallit, esim. sellainen jatkuvuuden osoittaminen, jossa jakson viimeiselle tavulle osuu voimakas nousu. Suomalainen korva havaitsee ne herkästi siksi, että suomessa jatkuvuutta ei osoita nousu vaan se, ettei intonaatio lopussa laske selvästi eikä muutu aperiodiseksi. Lisäksi jatkuvuuteen saattaa liittyä alusta lähtien hiukan korkeampi sävelkorkeus (vrt. Aaltonen & Wiik 1979; Sovijärvi & Aulanko 1988). Paitsi että tällaiset äidinkielestä siirretyt intonaatiomallit kuulostavat omituisilta, ne tietysti saattavat aiheuttaa väärää tulkintojakin, kuulijan etsiessä neutraaliksi tarkoitettua kysymyksestä kätkeytyä tarkoituksia tai vivahteita.

Kuvassa 1 on verrattu toisiinsa samaa lausetta *Nyt ne eivät vain maistuneet kellekään* suomalaisen ja ranskalaisen miespuhujan lukemana.

Kyseessä on katkelma laajemmasta tekstistä. Virke jatkuu edelleen, joten lauseen intonaatio on jatkuvuutta osoittava. Suomalaisella puhujalla se ilmenee siten, että sointi pysyy lopussa säännöllisenä eikä sävelkulku-käyrässä (F_0) ole jyrkkää laskua. Ranskalaisella puhujalla jatkuvuus ilmenee hyvin voimakkaana sävelkorkeuden nousuna.

Kuva 1. Lause *Nyt ne eivät vain maistuneet kellekään* ranskalaisen ja suomalaisen lukemana. (Kuvat on tehty Raimo Toivosen kehittämällä ISA-menetelmällä.)

Suomalainen puhuja on toteuttanut lausepainon *eivät* sanalla, jonka jälkeen intonaatio on tyypillisesti portaattain laskeva niin, että myös sivupaino viimeisellä tavulla nostaa hiukan sävelkorkeutta. Ranskalainen puhuja

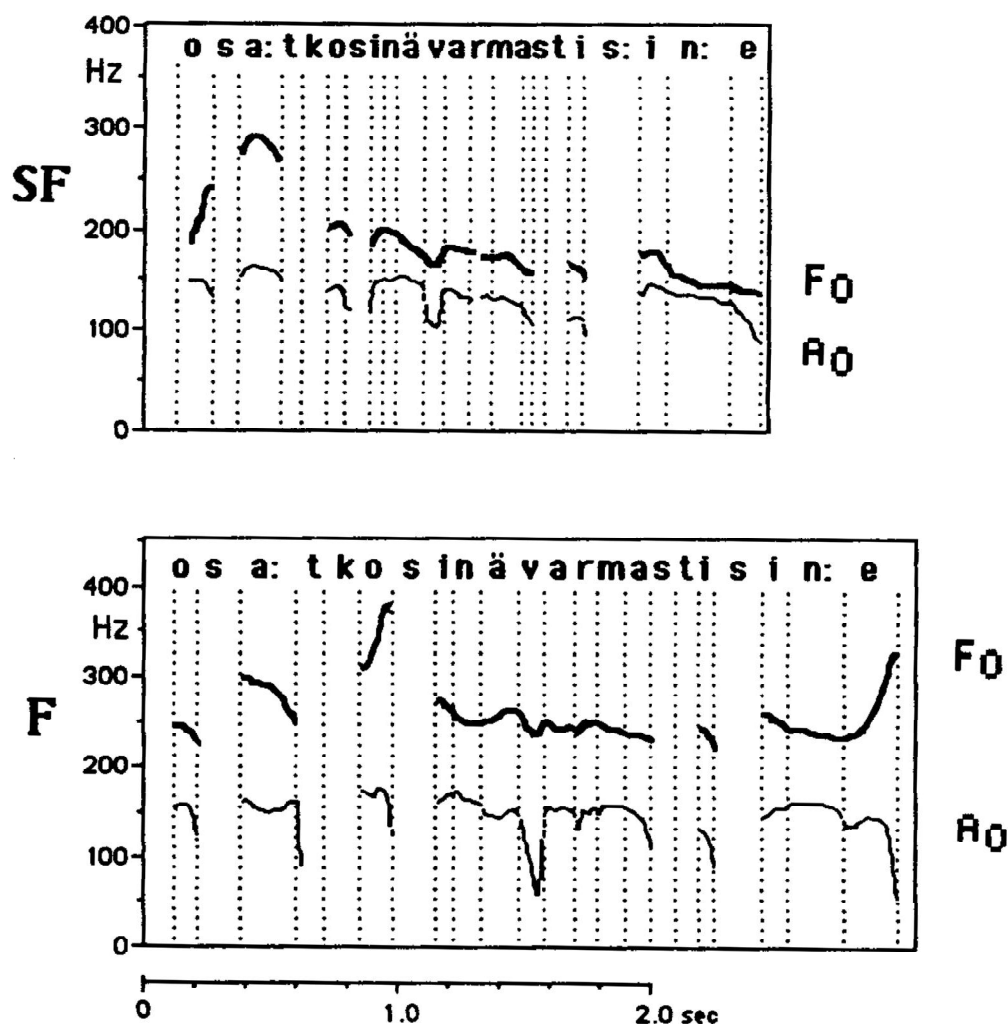
on korostanut voimakkaasti *nyt* sanaa; hän on lisäksi jakanut lauseen useampaan rytmijaksoon, joilla kullakin on nouseva loppu (*vain*, *-neet*, *-kään*). Ranskalaisen F_0 on keskimääräisesti korkeampi, liikkuvampi ja laaja-alaisempi. Vaihteluväli on suomalaisella 72 -103 Hz, ranskalaisella 80 -175 Hz.

Muista ranskalaisista piirteistä voidaan todeta nasaaliassimilaation puuttuminen sananrajalla, *vain maistuneet*, sekä /l/:n lyhyys ja /k/:n jääminen kahdentumatta sanassa *kellekään*.

Suomen kielessä ei yleensä ole katsottu olevan erillistä kysymys-intonaatiota, koska kysymyslauseen loppu on laskeva kuten väitelauseenkin. Suomessa saatetaan kuitenkin signaloida kysymyslause aloittamalla se korkeammalta kuin väitelause, usein myös pysymällä pitempään tällä korkeammalla tasolla. Näin siis suomenoppijan pitäisikin oppia tarkkaamaan lauseen alkua eikä loppua kysymys- ja väitelauseita erotellessaan (ks. Hirvonen 1970; Suomi 1975; Iivonen 1978b ja 1983; Iivonen & alii 1987; Sovijärvi & Aulanko 1988).

Kuvassa 2 on verrattu suomalaista ja ranskalaista versiota samasta kysymyslauseesta *Osaatko sinä varmasti sinne?* kahden naispuolisen puhujan lukemina. Tämänkin lause on peräisin laajemmasta yhtenäisestä tekstistä.

Suomalaisella puhujalla lauseen alussa oleva predikaattiverbi on hyvin voimakkaasti painotettu, ja sävelkulun korkein huippu osuu sen toiselle tavulle, jonne ensi tavun lyhyys sen siirtää. Alkuhuipun jälkeen lauseen sävelkulku noudattaa samaa portaittain laskevaa linjaa kuin väitelausesakin. Ranskalainen puhuja on toteuttanut lauseen kahtena rytmijaksona, ikäänkuin kahtena erillisenä kysymyksenä, joiden kummankin viimeisellä tavulla, *-ko* ja *-ne*, on hyvin jyrkkä sävelkorkeuden nousu.

Kuva 2. Lause *Osaatko sinä varmasti sinne?* ranskalaisen ja suomalaisen lukemana.

Merkille pantavaa näiden tyypillisten laskeva vs. nouseva sävelkulkumallien erojen lisäksi on, että kummassakin esimerkkiparissa suomalaisilla puhujilla sävelkulku- ja amplitudikäyrä (A_0) kulkevat hyvin samansuuntaisesti kun taas ranskalaisilla puhujilla ne ovat selvästi riippumattomampia toisistaan. Tämä johtuu siitä, että suomessa sävelkorkeuden nousu kytkeytyy yleisimmin sana- ja lausepainoon, jonka suomalaiset puhujat toteuttavat pääsääntöisesti lisäämällä uloshengitysilihasten aktiiviteettia, jolloin ilmanpaine ja sen myötä äänen voimakkuus kasvavat ja nostavat automaattisesti äänihuulten värähtelytaajuutta (vrt. Iivonen 1978a). Jossakin määrin tästä näyttää näissä esimerkeissä

poikkeavan kysymyslauseen alkunousu, jonka taustalla ilmeisesti on myös suora äänihuulten säätelymekanismi, ja joka näin olisi puhtaammin intonaatiopiirre. Ranskalaispuhujilla sävelkorkeuden nousu ei ole samalla tavalla kytkeytynyt äänen voimakkuuteen vaan perustuu selvemmin ääni-huulten toiminnan säätelyyn. Tämä sävelkulun itsenäisempi määräytyminen johtaa kuitenkin suomeen siirrettynä hyvin selvästi mallin vastaiseen lopputulokseen.

Suomen kielen omimpana foneettisena hankaluutena voi pitää **pitkä/lyhyt -oppositiota**, koska suomen kielen pelivara tässä suhteessa on poikkeuksellisen laaja. Luonnollisesti senkin aiheuttamat vaikeudet riippuvat suomenoppijan äidinkielestä. Hankalin tilanne on, jos äidinkielessä ei kestoeroilla ole lainkaan merkityksiä erottavaa tehtävää. Useissa kielissä vokaaleilla on kesto-oppositio. Joissakin kielissä, esim. englannissa, saksassa ja ruotsissa kesto-oppositio on sidoksissa vokaalin laatuun, esim. niin että suppea /e/ on pitkä, mutta väljä /ɛ/ on lyhyt. Tällaisten kielten puhujien voi olla vaikea kuulla suomen pitkien ja lyhyiden vokaalien eroa, koska suomessa siihen ei liity heidän kannaltaan riittävän selvää laatueroa.

Ruotsissa taas painollista lyhyttä vokaalia seuraa pitkä konsonantti, ja pitkää vokaalia lyhyt konsonantti: *fina/finna*. Kyse on siis yhdestä ja samasta oppositiosta, jota kantaa kahden peräkkäisen äännesegmentin kestoero. Tällöin todennäköisesti ruotsalaisella on vaikeuksia kuulla ja tuottaa oman kielensä vastaisia lyhyt vokaali + lyhyt konsonantti (*taka*), sekä pitkä vokaali + pitkä konsonantti (*taakka*) rakenteita.

Suomen kielessä kesto-oppositio koskee sekä vokaaleita että konsonantteja, se voi toteutua sekä painollisessa että painottomassa asemassa, ja lisäksi samassa sanassa voi olla useita pitkiä segmenttejä, esim. *taakkaammekaan*. Monissa muissa kielissä kesto-oppositio voi koskea vain vokaaleita ja niitäkin vain painollisissa tavuissa. Lisäksi, kuten painon yhteydessä havaittiin, pidentynyt äännekesto voikin tarkoittaa painollista tavua. Kielenoppijan vaikeuksia ei tällöin voi ennustaa pelkästään suomen kielen pohjalta, ja äidinkielestäkin ekvivalenssia joudutaan etsimään huomattavasti laajemmalta alueelta kuin vain äännekestojen merkityksiä erottavia tehtäviä vertailemalla.

Omissa ranskalaisten suomen kestojen kuulemista ja tuottamista koskevissa tutkimuksissani kävi ilmi mm., että ranskalaiset tunnistivat pitkä/lyhyt - vastakohtaisuuden sitä heikommin mitä useampi pitkä äänne sanassa oli. Esimerkiksi viimeisen vokaalin pituus tunnistettiin parhaiten parissa *taka/ takaa*, seuraavaksi parhaiten parissa *takka/takkaa*, ja heikoimmin parissa *taakka/ taakkaa*.

Vokaalikestoista vaikein oli kuulla pitkä painoton loppuvokaali, siis esim. *muta* sanan /a/ kuultiin oikein eli lyhyeksi (huolimatta sen foneettisesta 'puolipituudesta' suomalaisilla puhujilla), sen sijaan *mutaa* sanan /aa/ kuultiin usein lyhyeksi.

Kun taas ranskalaiset puhuivat ja suomalaiset kuuntelivat, vaikeimmaksi tuotettavaksi osoittautui lyhyt painoton sananloppuinen vokaali, *muta* sanan lyhyt /a/. Suomalaisten mielestä se oli ranskalaisten ääntämänä pitkä. Ranskalainen kuulee siis huonosti sananloppuisia pidennyksiä, koska loppuvokaalit hänen äidinkielessään ovat normaalisti pidempiä: viimeinen tavu on painollinen, siis pitkävokaalinen. Toisaalta hän ei puhujana osaa siinä asemassa tuottaa lyhyttä. Kuulijana hänen ongelmansa tässä asemassa on siis pitkä, puhujana lyhyt.

Oppimisen myötä voi käydä niinkin, että kun ranskalainen alussa soveltaa omaa painotustaan, lyhyet loppuvokaalit ovat liian pitkiä (*muta* ääntyy [mu'ta:]), ja kun hän oppii oikean painon paikan, tulee painottomista loppuvokaaleista liian lyhyitä ja painollisista vokaaleista liian pitkiä (*mutaa* ääntyy ['muta] tai ['mu:ta]). Siis pitempi kesto saattaa siirtyä ensitavulle painon myötä, koska kestolla ranskalainen on oppinut painon tekemään.

Suomen kesto-oppositio on hankala myös siksi, että se näennäisen yksinkertainen pitkä/lyhyt tai 1 äänne / 2 äännettä -oppositio toteutuu sellaisena vain oikeinkirjoituksessa, ei puheessa. Jos suomenopettajalla on vahva usko oikeinkirjoitukseen, ei hän kovin pitkälle pysty oppilastaan auttamaan.

Suomellehan on tyypillistä monenkaltainen kompensatorinen kestojen käyttö, sanarakenteesta riippuvat kestosuhteet: puolipitkä vokaali toisessa tavussa, jos ensimmäinen tavu on lyhyt, pitkä K lyhyempi pitkän V:n jäljessä, (siis geminaatta /kk/ lyhyempi sanassa *taakka* kuin sanassa *takka*), K pitempi pitkän V:n edellä (siis /k/ pitempi sanassa *takaa* kuin sanassa

taka, ja /kk/ pitempi sanassa *takkaa* kuin sanassa *takka*), konsonantti-yhtymän ensimmäinen konsonantti lyhyempi sanassa *kanssa* kuin sanassa *kansa*, jne. (ks. Lehtonen 1970; myös Karlsson 1983:72).

Nämä ovat kaikki tunnistusvihjeitä, joita suomalainen puhuja-kuulija käyttää, mutta ne ovat samalla nimenomaan suomen kieleen kuuluvia kielikohtaisia ominaisuuksia. Ulkomaalainen ei niitä luonnostaan osaa käyttää, ja ne ovat osoittautuneet varsin vaikeiksi oppia. Siinä ei auta suomen erinomainen oikeinkirjoituskaan yhtään. Jos näitä vihjeitä ei osaa käyttää, koko pitkä/lyhyt -oppositio jää hataralle pohjalle.

Suomen kestojen kompensatioilmiöt palauttavat meidät oikeastaan takaisin rytmii: ne voidaan osittain selittää johtuviksi suomen kielen tahtiajoitteisuudesta, pyrkimyksestä rakentaa puherytmi kahden (tai kolmen) tavun muodostamista tahdeista, joiden puitteissa segmenttitason yksikköjen ajoitus toteutetaan (ks. Wiik 1988).

Tällainen tahdin isokronia merkitsisi siis sitä, että suomen kielessä vakiomittaan pyrkivä jakso on useimmiten kahden tavun muodostama tahti. Jos tahdin ensimmäinen tavu on lyhyt, toinen tavu pitenee (*muta* vs. *mutta* / *muuta* / *musta*). Tahti olisi siis eräänlainen peruspalikka suomalaisen puheen ajoituksessa; sen puitteissa tiivistetään ja harvennetaan, toisin kuin esim. ranskassa, jossa tällainen yksikkö on tavu tai englannissa, jossa se on suomen tahtia pitempi 'stress group'. Kaikki suomessa systemaattisesti esiintyvät sanarakenteista riippuvat kestromuutokset eivät kuitenkaan ole kompensatorisia luonteeltaan eivätkä ne ole välttämättä myöskään tahdin isokroniapyrkimyksen mukaisia.

Kesto suomen kielessä on vielä edellä kuvaamaani mutkikkaampi kokonaisuus. Se on paljon muutakin kuin vain pitkä/lyhyt -oppositio. Äänteiden kulloisetkin kestot määräytyvät monien tekijöiden perusteella -puhenopeus, lausepainollisuus, ilmauksen pituus, asema koko ilmauksessa jne. Tällöin fonologisesti pitkät äänteet voivat olla lyhyempiä kuin lyhyet jossakin muussa asemassa. Samalla kuitenkin fonologinen pitkä/lyhyt -vastakohtaisuus pitää kyetä säilyttämään. Suomenoppijan asema ei todellakaan ole kadehdittava.

Kuvassa 3 on muutamia esimerkkejä siitä, miten ranskalaiset

suomenpuhujat ovat selviytyneet suomen kesto-oppositiosta. Kuvan 3 esimerkit suomalaiset kuulijat ovat kuulleet oikeiksi. Ne ovat siis fonologisesti oikeita, mutta eivät välttämättä foneettisesti idiomaattisia. Kuvat perustuvat keskiarvoihin, suomalaisten osalta kuudelta puhujalta, ranskalaisilla 4-9 puhujalta, riippuen siitä, miten hyvin tunnistettavia heidän sanansa ovat olleet. Aineistona on ollut minimiparilauseita (tarkempi selvitys Vihanta 1987).

suomalaiset

t	a	kk	a
77	95	193	60
t	aa	kk	a
75	177	145	62

m	u	t	a
65	75	72	95
m	u	t	aa
65	70	87	170

k	a	s	a
85	88	75	94
k	a	ss	a
90	98	158	58

k	a	n	s	a
87	115	97	85	78
k	a	n	ss	a
97	115	68	170	58

ranskalaiset

t	a	kk	a
103	81	237	151
t	aa	kk	a
113	188	278	155

m	u	t	a
103	76	130	123
m	u	t	aa
91	78	135	289

k	a	s	a
111	97	109	87
k	a	ss	a
125	103	249	126

k	a	n	s	a
103	110	77	110	110
k	a	n	ss	a
110	110	80	220	137

Kuva 3. Suomen kielen pitkä/lyhyt -oppositioita suomalaisten ja ranskalaisten tuottamina. Äänteiden kestot millisekunteina. Ranskalaisten tulokset on kuultu yksimielisesti oikeiksi.

Takka/ taakka parissa painollisen vokaalin kestoero on ranskalaisilla selvempi, /kk ei lyhene /aa/:n jälkeen vaan pitenee ja loppuvokaalikin on

liian pitkä.

Muta/ mutaa parissa ranskalaisten pitkän /aa/:n tunnistaminen oikeaksi perustuu keston vahvaan liioitteluun. Suomalaisilla loppuvokaalien kestoero on huomattavasti vähäisempi, koska *muta* sanan /a/ on puolipitkä.

Kasa/ kassa parissa /ss/ on ranskalaisilla ylipitkä ja myös loppu-/a/ on venynyt, päinvastoin kuin suomalaisilla, joilla lyhyen ensitavun jäljessä on puolipitkä vokaali.

Kansa/ kanssa parissa ranskalaisilla oppositio on pelkästään /s/:n keston varassa; /n/ ei lyhene ja loppuvokaalikin pitenee.

Kuvassa 4 on esimerkkejä toteutuksista, joissa suomalaiset kuulijat tai ainakin osa heistä on kuullut eri sanan kuin oli tarkoitettu. Kuvassa on verrattu yksittäisiä ranskalaisia toteutuksia kuuden suomalaistutkijan keskiarvoihin. Oikeassa reunassa on kerrottu, kuinka moni kolmikymmenhenkisestä suomalaisesta kuuntelijajaradista on kuullut minimiparin väärän jäsenen.

Lakki sanassa ranskalaisen /kk/ on erittäin pitkä, silti seitsemän kuulijaa 30:stä on tulkinut sen lyhyeksi, koska seuraava vokaali on aivan liian pitkä.

Kasa sanassa ranskalaisen /s/ olisi kestoaltaan sopiva /ss/:ksi, mutta koska loppu-/a/ on aivan liian pitkä *kassa* sanan /a/:ksi, vain kahdeksan kuulijaa on kuullut *kassa*.

Kansa sanan /s/ ei ole kovin pitkä, mutta silti kahdeksan kuulijaa on kuullut *kanssa*, koska /n/ on lyhyt.

Kanssa sanan /ss/ on pitempi kuin edellisessä esimerkissä, siitä huolimatta seitsemäntoista kuulijaa on kuullut sen lyhyeksi, koska edellinen /n/ on liian pitkä.

Ranka sanan /k/ on melko lyhyt, mutta yhdeksän kuulijaa on kuullut sen pitkäksi, koska /n/ on erittäin lyhyt.

**suomalaiset kuulijat
kuulleet "väärän"**

		l	a	k k	i		
Su	$\bar{x}$	80	90	185	48		
Ra		100	110	320	200	"laki"	7/30

		k	a	s	a		
Su	$\bar{x}$	85	88	75	94		
Ra		100	110	170	220	"kassa"	8/30

		k	a	n	s	a		
Su	$\bar{x}$	87	115	97	85	78		
Ra		120	70	80	120	70	"kanssa"	8/30

		k	a	n	s s	a		
Su	$\bar{x}$	97	115	68	170	58		
Ra		130	70	100	140	90	"kansa"	17/30

		r	a	η	k	a		
Su	$\bar{x}$	67	142	143	78	73		
Ra		90	130	70	110	130	"raηkka"	9/30

Kuva 4. Esimerkkejä ranskalaisten tuottamista epäselvistä, osittain vääriksi kuulluista toteutuksista. Ranskalaisten puhujien tuotoksia on verrattu suomalaisten puhujien keskiarvoihin. Kestot millisekunteina.

Nämä muutamat esimerkit riittävät osoittamaan, miten monisyinen suomen pitkä/lyhyt – oppositio on. Usein suomalaiset kuulijat ovat epäjohdonmukaisesti käytettyjen kestovihjeiden seurauksena epävarmoja

tarkoitetusta sanasta. Se ei ole heidän korvissaan oikein kumpikaan. Lisäksi käytetty sävelkulku saattaa vahvistaa tai kumota äännekestojen antamia vihjeitä, sillä "kesto-oppositio" ei toimi pelkästään kestojen varassa (ks. Vihanta 1988).

3. Äänteet

3.1 Konsonantit

Edellä suhteellisen laajasti käsiteltyjen prosodisten ominaisuuksien lisäksi puhe tietysti koostuu samanaikaisesti myös äänteistä. Aiemmin tuli jo todettua se tuttu tosiasia, että suomen kielen konsonantismi on varsin yksinkertainen useimpien suomenoppijoiden konsonanttijärjestelmiin verrattuna. Vaikeuksia siihenkin silti voi liittyä.

Äänteelliset vaikeudet ovat tietysti myös paljolti riippuvaisia äidinkielen järjestelmästä. Ranskalaisille, joiden äidinkielessä ei ole /h/:ta, suomen /h/ aiheuttaa sekä havaitsemis- että tuottamisvaikeuksia. Helpoimmaksi /h/:n variantiksi sekä havaita että tuottaa on osoittautunut voimakashälyisin soinniton [h], esim. sanassa [vahti], vaikeimmaksi taas soinnillinen hälytön [h̥], kuten sanassa [v ah̥ a] (ks. Vihanta 1985a ja 1985b).

Suomen /r/ on monien kielten puhujille vaikea opittava, ja se on nimenomaan vaikea tuotettava, jos äidinkielessä ei ole täryistä kielenkärki-ärrää. Toisaalta, ei pidä kuvitella suomalaisen /r/:nkään aina olevan tremulantti. Vokaalien välissä se on useimmiten yksilyöntinen ja /s/:n jäljessä - myös sananrajan yli - frikatiivinen. /r/ aiheuttaa varmasti myös tunnistamisvaikeuksia esim. japanilaiselle ja kiinalaiselle, joilla /r/ ja /l/ eivät ole oppositiossa keskenään.

Englantilaisen, saksalaisen ja ruotsalaisen tunnistaa mm. voimakkaasti aspiroiduista [p^h t^h k^h] äänteistä, mutta se on lähinnä vain harmiton muukalaistuntomerkki, koska suomen kieli ei käytä aspiraatiota distinktiivisenä piirteenä. Tietysti esim. germaanisten kielten puhujat voivat alussa tunnistaa väärin vaikkapa suomen /p/:n oman kielensä /b/:ksi puuttuvan aspiraation vuoksi. Tällä ei kuitenkaan ole suurta merkitystä, koska suomi ei käytä tällaista oppositiota, vaan kyse on vapaasta vaihtelusta tai siitä, ettei suomen /p/ ole oikein heidän äidinkiellensä /p/:n enempää kuin /b/:nkään kaltainen. Tämän kielenoppija oppii jo alkuvaiheessa. Sen sijaan

/t/ - /d/ -opposition perustuminen artikulaation etisyys-takaisuus -dimension hyväksikäytölle saattaa olla vieraskieliselle kokonaan uusi tapa erottaa tuttu oppositio sekä puhujana että kuulijana. Tosin suomessakin tätä oppositiota on ylläpitämässä myös muita vihjeitä, kuten umpivaiheen ja laukeaman kestot sekä umpivaiheen aikainen sointi (ks. Suomi 1980).

Joidenkin kielten puhujilla /s/ soinnillistuu voimakkaasti vokaalien välissä, esim. [käzi], [lazi], Soinnillistuuhan se joskus suomalaisillakin, esim. [vi:zi], [ku:zi], mutta parempi selitys kuin suomalainen malli on äidinkielen oikeinkirjoitus: vokaalienvälinen yksittäis-*<s>* ääntyy [z] (ranskassa, portugalissa, italiassa, ym.). Suomenopiskelijahan on tyypillisesti aikuis-opiskelija, joka opiskelee kirjoitetun tekstin välityksellä.

Melko hyvä vieraskielisyyden indikaattori on myös /l/:n kvaliteetti. Esim. joillakin erinomaisen hyvin suomea puhuvilla ranskalaisilla /l/ liiallisella heleydellään kavaltaa alkuperän. Myös esim. virolaisen puheessa heleä /l/ kuuluu selvästi. Suomessa norminmukaisempaa on tummempi, takavokaalimainen /l/:n laatu. Englanninpuhujilla taas tavunloppuinen /l/ voi olla liian tumma heleään etuvokaaliympäristöön, esim. [kiχtɪn].

Jos äidinkielessä ei ole /ŋ/:ää, se saattaa osoittautua hankalaksi, semminkin kun suomenkaan oikeinkirjoitus ei tällä kohtaa ole fonemaattinen. Jos vaikka /ŋ/ onnistuu, se <g> tulee myös helposti mukaan, siis [lɒŋɡən] tai [lɒŋɡən], tai sitten se korvataan äidinkielen /p/-äänteellä, [lɒpən].

Oikeinkirjoitukseen liaksi luottava ja kirjoista suomensa opetteleva ulkomaalainen ei myöskään opi helposti kahdentamaan, vaan sanoo kirjoitukseen luottaen [tuletänne] tai jopa puhekielistä muotoa käyttäen [tuutänne], samoin [tulepa] ja [menekin].

Epäilemättä tätä konsonanttivaikeuksien listaa voisi jatkaa edelleen, mutta eivät ne suomen kielen suurimmat vaikeudet useinkaan konsonantismista löydy.

3.2. Vokaalit

Joissakin suomen kielen helppoa ja mukavuutta rakastavaa ääntämystä käsitelleissä kirjoituksissa on myös nostettu esiin suomen vokaalipitoisuus

helppoutteen pyrkimisen osoituksena. Siis ikäänkuin konsonantit olisivat vaikeita ja vokaalit helppoja äänteitä. Tämä ajattelu perustuu täydelliselle väärinkäsitykselle, sillä missään kielessä ei riitä se, että äännettäisiin vokaaleja tai konsonantteja, vaan eri vokaalien on erotuttava toisistaan samoin kuin eri konsonanttienkin. Jos näiden distinktioiden helppoudesta tai vaikeudesta voidaan yleensä jotakin perustellusti väittää, niin vokaali-oppositioita voitaisiin pitää hankalampina siksi, että me puhuessamme - ja siis myös vierasta kieltä oppiessamme - monitoroimme vokaaleitamme pääasiassa auditiivisesti, kuulonvaraisesti, kun taas konsonanteista meillä on usein paljon parempi kosketus- ja lihastuntopalaute. Me esim. tunnemme kielenkärjen olevan /t:ssä yläetuhampailla, mutta tuntemuksemme /a/:sta on paljon epämääräisempi.

En usko, että kovinkaan moni suomenopiskelija yhtyy näkemykseen, että suomen kielen kahdeksan lyhyttä ja kahdeksan pitkää vokaalia, seitsemäntoista diftongia ja suuri joukko kahden, kolmen ja neljän vokaalin peräkkäisiä jonoja olisi omiaan helpottamaan hänen oppimistehtäväänsä.

Jo ne kahdeksan erilaista vokaalikvaliteettia saattavat tuottaa suuria vaikeuksia, jos äidinkielessä vokaaleita onkin vain kolme, kuten arabiassa, tai jos äidinkielessä ei ole pyöreitä etuvokaaleita, /y/ ja /ö/ -tyyppisiä, kuten esim. englannissa, espanjassa, italiassa, venäjässä ym.

On luonnollista, että jos opittavassa kielessä on enemmän vokaaleita kuin äidinkielessä, tämä vokaaliavaruuden tarkempi jaottelu aiheuttaa sekä kuulemis- että tuottamisvaikeuksia. Meidän suomalaisten esim. on vaikeata kuulla eroa, niinkuin me helposti sanommekin "kahden erilaisen e:n, ö:n tai o:n" välillä, siis eroja /e/ - /ɛ/, /ø/ - /œ/ ja /o/ - /ɔ/. Mutta vokaalikvaliteettien erottamisvaikeuksia voi hyvin olla sellaisillakin, joiden omassa kielessä on enemmän vokaaleita, siis hienompi vokaaliavaruuden jaottelu.

Ranskassa ei-nasaalisia vokaaleita on yleisimmän tulkinnan mukaan 11. Kuitenkin ranskalaisilla puhujilla on ongelmia sekä kuulijoina että puhujina ainakin /e/, /ä/ ja /a/ vokaalien kanssa. Ranskalaisen tuottaman /e/:n suomalainen kuulee milloin /e/:ksi milloin /ä/:ksi, /ä/ taas kuullaan /e/:ksi, /ä/:ksi tai /a/:ksi, ja /a/:kin sekä /a/:ksi että /ä/:ksi. Tilanne ei siis ole niin yksinkertainen kuin usein on esitetty, että ranskalaisille outo olisi vain

vokaali /ä/. Kysymys on vokaalien kohdalla siitä, että jos entiseen järjestelmään lisätään jotakin tai siitä otetaan jotakin pois, koko järjestelmän tasapaino muuttuu (ks. Vihanta 1984).

Eri kielissä vokaalienväliset foneemirajat ovat eri paikoissa. Suomi jakaa suppeus-väljyys -dimension kolmiksi, /i/ - /e/ - /ä/, monet muut kielet jakavat sen neljään osaan, /i/ - /e/ - /ɛ/ - /a/. Tällöin eivät mitkään rajat osu näissä kielissä samaan kohtaan. Näiden rajojen siirtäminen on aikuiselle vieraankielenoppijalle hyvin vaikeata.

Suomen moninaiset diftongit voivat olla melkoinen ongelma, varsinkin jos äidinkielessä ei ole lainkaan diftongeja, eikä tällainen äidinkieli ole mitenkään harvinainen. Mutta ongelmatonta ei välttämättä ole sekään, että äidinkielessä on diftongeja. Tyypillinen esimerkki tästä on englannin-puhujien pyrkimys diftongoida myös puhtaita vokaaleita (monoftongeja).

Diftongien kohdalla vaikeudet ovat useaa eri tyyppiä: pitää pystyä erottamaan toisistaan pitkä vokaali ja diftongi, *teen/ tein*, samoista vokaaleista koostuvat diftongit, *tein/ tien* sekä samantapaiset diftongit toisistaan, *tuin /toin, syin/ söin, sein/säin/ sain*. Lisäksi diftongin komponentteina voi olla oppijalle outoja tai hankalia vokaaleita. Esim. ranskalaiselle, jolle /e/, /ä/ ja /a/ vokaalit tuottavat vaikeuksia ja jonka äidinkielessä ei ole diftongeja, /ei/, /äi/ ja /ai/ muodostavat erityisen hankalan ryhmän.

Lisäksi vielä suuri joukko diftongeja ja vokaalikombinaatioita, niinpäin ja näinpäin, on aivan ilmeisesti muistia rasittava tekijä, joka heijastuu usein paitsi virheinä myös epäröintitaukoina, jotka taas tuhoavat puheen rytmin ja sujuvuuden. Näin me palaamme niihin alussa esittämiini, puheessa aina mukana oleviin ominaisuuksiin.

4. Lopuksi

Näiden erilaisten vieraskielisen puheen tuntomerkkien keskinäistä tärkeysjärjestystä kommunikaation kannalta on hyvin hankala määrittää. Me tiedämme, että kuulija aina mukauttaa kuunteluaan ja tunnistusprosessiaan kunkin puhujan mukaan normaalia yksilöllisen, murteellisen, sosiaalisen ym. variaation syntyperäistenkin kielenpuhujien puheesta. Tämä koskee luonnollisesti myös vieraskielisyyden tunnistamista. Systemaattisesti virheel-

lisen äänteen kuulija "korjaa" helposti ("ai, sillä on tommonen ärrä"). Epäsystemaattiset virheet, esim. horjuva [e - ä] kvaliteetti tai suuresti vaihtelevat kvantiteetin kesto- ja voimahjeet ovat paljon vaikeampia "korjata". Samoin virheellinen prosodia voi olla mahdotonta "korjata", jos ei pysty erottamaan tunnistettavia yksikköjäkään.

Prosodian ja äännetason ilmiöiden keskinäisen merkityksen arvioiminen tuskin on mahdollista millään yksiselitteisellä ja yleispätevällä tavalla. Ilmeistä kuitenkin on, että kun ääntämisessä saavutetaan suhteellisen oikea prosodia yhdistyneenä puheen sujuvuuteen, eivät äännetason poikkeavuudet sittenkään ole niin tärkeitä kuin perinteisen foneemi-analyysin mukainen tarkastelutapa on antanut ymmärtää. Tässä suhteessa suomi vieraana kielenä tuskin olennaisesti poikkeaa muista kielistä.

En malta olla vielä lopuksi propagoimatta sitä näkemystä, että suomen "murtamisesta" pitäisi suomen kielen ulkomaalaisopetuksessa työskentelevien lisäksi olla kiinnostuneita myös kaikkien suomalaisille vieraita kieliä opettavien. "Murretun" suomen kuuntelu ja analysointi on nimittäin tehokas apukeino vieraan kielen ääntämisopetuksessa. Se antaa suomalaiselle vieraankielenoppijalle - ja opettajalle - mahdollisuuden kuunnella "syntyperäisin korvin" sen opittavan vieraan kielen ominaisuuksia ja omituisuuksia. Kun me kuuntelemme vaikkapa englantilaisen puhumaa suomea, me samalla kuuntelemme omassa äidinkielessämme niitä englannin kielelle tyypillisiä foneettisia piirteitä, joista englanninpuhuja ei pääse eroon, vaan joita hän kuljettaa mukanaan kielestä toiseen. Vierasta kieltähän me emme koskaan pysty kuuntelemaan syntyperäisin korvin vaan oman äidinkielemme suodattimen läpi.

5. Lähteet

Aaltonen, O. & Hulkko, T. (toim.) 1985. *Fonetiikan päivät - Turku 1985*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 26.

Aaltonen, O. & Wiik, K. 1979. Suomen jatkuvuuden intonaatiosta. Teoksessa Hurme, P. (toim.), 23-33.

- Alhoniemi, A. et al.. (toim.) 1978. *Rakenteita: juhlakirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- Bannert, R. 1979. *Ordprosodi i invandrarundervisningen*. Praktisk lingvistik 3, Institutionen för lingvistik, Lunds universitet.
- Bannert, R. 1980. *Svårigheter med svenskt uttal: inventering och prioritering*. Praktisk lingvistik 5, Institutionen för lingvistik, Lunds universitet.
- Crystal, D. 1987. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Elert, C.-C. (toim.) 1980. *Internordisk språkförståelse*. Acta Universitatis Umensis: Umeå Studies in the Humanities 33.
- Elert, C.-C. & Seppänen, A. (toim.) 1983. Finnish-English language contact: papers from a workshop. Umeå.
- Gårding, E. 1974. *Kontrastiv prosodi*. Lund: CWK Gleerup.
- Gårding, E., Bruce, G. & Bannert, R. (toim.) 1978. *Nordic Prosody - Papers from a Symposium*. Travaux de l'Institut de Linguistique de Lund 13.
- Gårding, E. & Bannert, R. 1979. *Projektrapporter: Optimering av svenskt uttal*. Praktisk lingvistik 1, Institutionen för lingvistik, Lunds universitet.
- Hirvonen, P. 1970. *Finnish and English Communicative Intonation*. Publications of the Phonetics Department of the University of Turku 8.
- Hume, P. (toim.) 1979. *Puheentutkimuksen alalta 1. Fonetikan Päivät - Jyväskylä 1978*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 18.
- Hume, P. & Dufva, H. (toim.) 1987. *Fonetikan päivät - Jyväskylä 1987*. University of Jyväskylä: Publications of the Department of Communication 5.
- Iivonen, A. 1978a. Suomen väitelauseiden perussävelkulun ennustettavuudesta. Teoksessa Tikka, T. (toim.), 37-57.
- Iivonen, A. 1978b. Is there interrogative intonation in Finnish? Teoksessa Gårding, E., Bruce, G. & Bannert, R. (toim.), 43-53.
- Iivonen, A. 1983. *On Explaining the Sentence Initial Pitch Height in Finnish*. Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksen monisteita 8.
- Iivonen, A., Nevalainen, T., Aulanko, R. & Kaskinen, H. 1987. *Puheen intonaatio*. Helsinki: Gaudeamus.

- Karjalainen, M. & Laine, U. K. (toim.) 1988. *Fonetikan päivät - Espoo 1988*. Otaniemi: Helsinki University of Technology, Faculty of Electrical Engineering, Acoustics Laboratory.
- Karlsson, F. 1977. Morphotactic structure and word cohesion in Finnish. Teoksessa Sajavaara, K. & Lehtonen, J. (toim.), 59-74.
- Karlsson, F. (toim.) 1982. *Suomi vieraana kielenä*. WSOY: Porvoo.
- Karlsson, F. 1982. Kieliteorian relevanssi suomen kielen opetukselle. Teoksessa Karlsson, F. (toim.), 89-114.
- Karlsson, F. 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY: Porvoo.
- Lehtonen, J. 1970. *Aspects of Quantity in Standard Finnish*. Studia Philologica Jyväskyläensia 6.
- Lehtonen, J. 1978a. Suomen oikeinkirjoituksen periaatteesta. Teoksessa Alhoniemi, K *et al.* (toim.) 51-65.
- Lehtonen, J. 1978b. On the principles of Finnish orthography. Teoksessa Sajavaara, K., Lehtonen, J. & Markkanen, R. (toim.), 52-73.
- Lehtonen, J. 1980. Psykologiska aspekter på en finnes förmåga att förstå skandinaviska språk. Teoksessa Elert, C.-C. (toim.), 12-26.
- Lehtonen, J. 1983. Orthography as a source of the Finn's difficulties in foreign-language speech processing. Teoksessa Elert, C.-C. & Seppänen, A. (toim.), 5-22.
- Lehtonen, J. & Koponen, M. 1977. Signalling of morphophonological boundaries by Finnish speakers of English: Preliminary findings. Teoksessa Sajavaara, K. & Lehtonen, J. (toim.), 75-87.
- Nyyssönen, H. & Kuure, O. (toim.) 1988. *XV kielitieteen päivät Oulussa 13.-14.5.1988*. Esitelmät, Acta Univ. Ouluensis B 14, 277-302. University of Oulu.
- Sajavaara, K. & Lehtonen, J. (toim.) 1977. *Contrastive Papers*. Jyväskylä: Department of English, University of Jyväskylä.
- Sajavaara, K., Lehtonen, J. & Markkanen, R. (toim.) 1978. *Further Contrastive Papers*. Jyväskylä: Department of English, University of Jyväskylä.
- Sovijärvi, A. & Aulanko, R. 1988. Suomen lauseintonäytteen eräistä piirteistä. Teoksessa Karjalainen, M. & Laine, U. K. (toim.), 247-261.

- Suomi, K. 1975. Puhesynteesi ja intonaatio. Fonetiikan paperit - Tampere 1974, Tampereen yliopiston puheopin laitoksen monisteita 1/75, 43-44.
- Suomi, K. 1980. *Voicing in English and Finnish Stops*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 10.
- Tikka, T. (toim.) 1978. *Fonetiikan päivät - Joensuu 1976*. Joensuun korkeakoulun kielten laitoksen julkaisuja 1.
- Vihanta, V. 1984. Sur l'identification et l'infidélité des voyelles d'une langue étrangère; finnois - français. *Contrastes, Revue de l'Association pour le développement des études contrastives* 9, 7-25.
- Vihanta, V. 1985a. Suomen ja ranskan h:sta. Teoksessa Aaltonen, O. & Hulkko, T. (toim.), 233-252.
- Vihanta, V. 1985b. Le /h/ du finnois et sa perception et réalisation par les francophones. *Études finno-Ougriennes* XIX, 29-57.
- Vihanta, V. 1987. Suomen äännekestit ranskalaisen suomenoppijan kannalta, teoksessa Hurme, P. & Dufva, H. (toim.), 101-122.
- Vihanta, V. 1988. F₀:n osuudesta suomen kvantiteettioppositiossa. Teoksessa Karjalainen, M. & Laine, U. K. (toim.), 13-37.
- Wiik, K. 1988. Pohjoiseurooppalaisten kielten entinen yhteinen puherytmi. Teoksessa Nyssönen, H. & Kuure, O. (toim.), 277-302.